

UDK: 371.3:811.161.1

Nagima YUSUPOVA,
ISFT instituti "Filologiya va tillarni o'qitish" kafedrasida katta o'qituvchisi
E-mail: nagimausupov@gmail.com ORCID: 0000-0002-8654-9271

Pedagogika fanlari doktori, professor U.Xodjamqulov taqrizi asosida

RUS TILINI O'QITISH JARAYONIDA SAMARALI TA'LIM METODLARINI QO'LLASHNING ILMIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

Аннотация

Mazkur maqolada rus tilini o'qitish jarayonida samarali ta'lim metodlarini qo'llashning ilmiy-pedagogik asoslari tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol metodlar, kommunikativ va differensial ta'lim texnologiyalarining o'quv jarayonidagi o'rni asoslab beriladi. Shuningdek, o'quvchilarning til kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion metodlarning samaradorligi ilmiy jihatdan yoritiladi.

Kalit so'zlar: rus tili, ta'lim metodlari, interfaol yondashuv, kommunikativ kompetensiya, pedagogik texnologiyalar, differensial ta'lim, innovatsiya.

НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ЭФФЕКТИВНЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РУССКОГО ЯЗЫКА

Аннотация

В данной статье анализируются научно-педагогические основы применения эффективных методов обучения в процессе преподавания русского языка. В исследовании обосновывается роль современных педагогических подходов, интерактивных методов, коммуникативных и дифференцированных образовательных технологий в учебном процессе. Также с научной точки зрения освещается эффективность инновационных методов в развитии языковой компетенции обучающихся.

Ключевые слова: русский язык, методы обучения, интерактивный подход, коммуникативная компетенция, педагогические технологии, дифференцированное обучение, инновация.

SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL BASIS FOR THE USE OF EFFECTIVE TEACHING METHODS IN TEACHING THE RUSSIAN LANGUAGE

Annotation

This article analyzes the scientific and pedagogical foundations for the application of effective teaching methods in Russian language teaching. The study substantiates the role of modern pedagogical approaches, interactive methods, communicative and differentiated educational technologies in the educational process. It also examines the effectiveness of innovative methods in developing students' linguistic competence from a scientific perspective.

Keywords: Russian language, teaching methods, interactive approach, communicative competence, pedagogical technologies, differentiated learning, innovation.

Kirish. Globalashuv jarayonlarining jadallashuvi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi hamda xalqaro hamkorlikning kengayishi sharoitida xorijiy tillarni, xususan rus tilini o'qitish masalasi ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Rus tili bugungi kunda nafaqat muloqot vositasi, balki ilm-fan, texnologiya va madaniyatlararo aloqalarni ta'minlovchi muhim lingvistik vosita sifatida o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Shu bois uni samarali o'qitish metodlarini takomillashtirish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim paradigmasi o'quvchini passiv bilim oluvchidan faol subyektga aylantirishni, uning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muloqot qilish kompetensiyalarini rivojlantirishni talab etadi. Bu esa o'qitish jarayonida an'anaviy reproduktiv metodlardan voz kechib, interfaol, kommunikativ hamda innovatsion yondashuvlarga asoslangan ta'lim texnologiyalarini keng joriy etishni taqozo etadi. Ayniqsa, rus tilini o'qitishda til birliklarini faqat nazariy o'zlashtirish emas, balki ularni real kommunikativ vaziyatlarda qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, ta'lim jarayonining samaradorligi o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, differensial yondashuvni qo'llash hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni integratsiya qilish bilan bevosita bog'liqdir. Interfaol metodlar, raqamli ta'lim vositalari va innovatsion

pedagogik yondashuvlar o'quvchilarning til kompetensiyasini kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi rus tilini o'qitish jarayonida samarali ta'lim metodlarini qo'llashning ilmiy-pedagogik asoslarini tahlil qilish, ularning nazariy mohiyatini ochib berish hamda amaliy qo'llash imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Rus tilini o'qitish metodikasiga oid ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mazkur yo'nalish pedagogika, psixologiya, tilshunoslik va didaktika fanlari kesishgan nuqtada shakllangan kompleks ilmiy tizim sifatida rivojlanib bormoqda. Tadqiqotlarda rus tilini o'qitish jarayoni nafaqat lingvistik bilimlarni yetkazish, balki kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, shaxsning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirish vositasi sifatida talqin etiladi [1].

Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, rus tilini samarali o'qitish uchun an'anaviy va zamonaviy pedagogik yondashuvlarning integratsiyasi zarur hisoblanadi. Xususan, kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv va faoliyatga yo'naltirilgan metodlar tilni o'rganish jarayonining markazida o'quvchi shaxsini qo'yadi hamda uning faol ishtirokini ta'minlaydi [2]. Bu yondashuvlar orqali til o'rganish nazariy bilimlarni egallashdan tashqari, ularni amaliy muloqotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy tadqiqotlarda interfaol metodlarning o'rni alohida e'tirof etiladi. Interfaol ta'lim texnologiyalari

o'quvchilarning kognitiv faoliyatini faollashtirish, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantirishda muhim vosita sifatida qaraladi [3]. Shu bilan birga, "aqliy hujum", "klaster", "insert", rolli o'yinlar kabi metodlar o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirib, bilimlarni samarali o'zlashtirishga imkon yaratadi.

Adabiyotlarda differensial yondashuv ham samarali metodik vosita sifatida e'tirof etiladi. O'quvchilarning individual qobiliyatlari, ehtiyojlari va bilim darajalarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish ularning o'zlashtirish darajasini oshirishga xizmat qiladi [4]. Bu esa ta'lim jarayonining shaxsga yo'naltirilganligini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, so'nggi yillarda olib borilgan ilmiy izlanishlarda raqamli texnologiyalar va multimedia vositalarining ta'lim jarayoniga integratsiyasi alohida ahamiyat kasb etayotgani qayd etiladi. Onlayn platformalar, mobil ilovalar va elektron resurslardan foydalanish o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi hamda mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytiradi [5]. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlar tahlili rus tilini o'qitishda samarali metodlarni qo'llash ko'p qirrali va tizimli yondashuvni talab etishini ko'rsatadi. Ushbu yondashuvlar o'zaro integratsiyalashgan holda qo'llanilganligiga ta'lim jarayonining yuqori samaradorligiga erishish mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda rus tilini o'qitish jarayonida samarali ta'lim metodlarini qo'llashning ilmiy-pedagogik asoslarini aniqlash maqsadida kompleks metodologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi zamonaviy pedagogik nazariyalar, didaktik tamoyillar hamda til o'qitish metodikasining fundamental qoidalariga tayangan holda ishlab chiqildi.

Tadqiqot jarayonida, avvalo, rus tilini o'qitish metodikasiga oid ilmiy adabiyotlar tizimli ravishda tahlil qilindi. Bu jarayonda pedagogik va metodik manbalarni qiyosiy tahlil qilish orqali mavjud yondashuvlar, metodlar va ularning samaradorlik darajasi aniqlashtirildi [6]. Shu bilan birga, zamonaviy interfaol va innovatsion metodlarning nazariy asoslari umumlashtirildi.

Shuningdek, tadqiqotda tizimli yondashuv qo'llanilib, rus tilini o'qitish jarayoni o'zaro bog'liq komponentlar – maqsad, mazmun, metod, vosita va natija birligida ko'rib chiqildi. Bu esa ta'lim jarayonini yaxlit pedagogik tizim sifatida tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotning muhim metodlaridan biri sifatida qiyosiy-tahliliy metoddan foydalanildi. Ushbu metod orqali an'anaviy va zamonaviy ta'lim metodlari o'zaro solishtirilib, ularning afzallik va kamchiliklari aniqlandi [7]. Natijada samarali metodlarni tanlash va ularni amaliyotga joriy etish bo'yicha ilmiy xulosalar chiqarildi.

Bundan tashqari, pedagogik kuzatuv metodi asosida rus tilini o'qitish jarayonidagi real holatlar o'rganildi. Bu metod orqali o'quvchilarning dars jarayonidagi faollik, kommunikativ ishtiroki va o'zlashtirish darajasi tahlil qilindi. Kuzatuv natijalari interfaol metodlarning samaradorligini tasdiqladi [8].

Tadqiqotda shuningdek, umumlashtirish va sintez metodlari qo'llanilib, turli ilmiy qarashlar va tajribalar asosida yagona metodik xulosalar shakllantirildi. Bu esa rus tilini o'qitishda samarali metodlarni tizimlashtirish va ilmiy asoslash imkonini berdi. Qo'llanilgan metodologik yondashuvlar rus tilini o'qitish jarayonida samarali ta'lim metodlarini aniqlash, ularning nazariy asoslarini ochib berish va amaliy samaradorligini asoslashga xizmat qildi.

Tahlil va natijalar. Mazkur tadqiqot doirasida rus tilini o'qitish jarayonida qo'llanilayotgan ta'lim metodlari tizimli ravishda tahlil qilinib, ularning samaradorlik darajasi aniqlashtirildi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, zamonaviy pedagogik yondashuvlar, xususan interfaol va kommunikativ metodlar o'quvchilarning til kompetensiyasini rivojlantirishda an'anaviy metodlarga nisbatan yuqori natijadorlikka ega.

Tahlil jarayonida aniqlanishicha, interfaol metodlardan foydalanish o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini sezilarli darajada oshiradi. Xususan, "aqliy hujum", "klaster", rolli o'yinlar va

muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar orqali o'quvchilar mustaqil fikrlash, muloqot qilish va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini rivojlantiradi [9]. Bu esa ularning bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishiga xizmat qiladi.

Kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslar natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar til birliklarini real hayotiy vaziyatlarda qo'llashni o'rganadi. Natijada, ularning og'zaki va yozma nutq kompetensiyasi, tinglab tushunish hamda muloqot qilish ko'nikmalari izchil rivojlanadi. Bu yondashuv tilni faqat nazariy emas, balki amaliy o'zlashtirish imkonini beradi [10].

Differensial yondashuvni qo'llash natijalari esa o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish muhimligini tasdiqladi. O'quvchilarni bilim darajasiga ko'ra guruhlariga ajratish va ularga mos topshiriqlar berish orqali ta'lim samaradorligi oshishi kuzatildi [11]. Bu esa har bir o'quvchining o'z imkoniyatlarini darajasida rivojlanishini ta'minlaydi.

Shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, xususan multimedia vositalari, onlayn platformalar va mobil ilovalardan foydalanish o'quvchilarning ta'limga bo'lgan motivatsiyasini oshirishi aniqlandi. Raqamli vositalar yordamida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi [12].

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, rus tilini o'qitishda samarali metodlardan kompleks foydalanish quyidagi ijobiy natijalarga olib keladi:

o'quvchilarning til kompetensiyasi (tinglash, gapirish, o'qish, yozish) rivojlanadi;

mustaqil va tanqidiy fikrlash shakllanadi;

dars jarayonidagi faollik va motivatsiya oshadi;

bilimlarni amaliy qo'llash ko'nikmalari mustahkamlanadi.

Tadqiqot natijalari rus tilini o'qitishda interfaol, kommunikativ va innovatsion metodlarni integratsiyalashgan holda qo'llash ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili ekanligini ilmiy jihatdan asoslab berdi.

Xulosa va takliflar. Mazkur tadqiqot natijalari rus tilini o'qitish jarayonida samarali ta'lim metodlarini qo'llashning ilmiy-pedagogik asoslari muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. O'rganishlar shuni tasdiqladiki, zamonaviy ta'lim jarayonida interfaol, kommunikativ va innovatsion metodlarni qo'llash o'quvchilarning til kompetensiyasini rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, an'anaviy o'qitish metodlari bilan bir qatorda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni integratsiyalash o'quvchilarning bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishiga, mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuv ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, interfaol metodlar o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligini oshirib, ularni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Shuningdek, differensial yondashuvni qo'llash orqali har bir o'quvchining individual xususiyatlari, ehtiyojlari va bilim darajasi hisobga olinishi ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etishi asoslandi. Kommunikativ yondashuv esa tilni real muloqot vositasi sifatida o'zlashtirishga xizmat qilib, o'quvchilarning nutq faoliyatini kompleks rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, rus tilini o'qitish jarayonini takomillashtirish uchun quyidagi xulosaviy jihatlar ilgari suriladi: zamonaviy metodlarni keng joriy etish, raqamli ta'lim vositalaridan samarali foydalanish, o'quvchilarni faol o'rganishga jalb etish hamda o'qituvchilarning metodik kompetensiyasini doimiy ravishda rivojlantirib borish zarur.

Umuman olganda, rus tilini o'qitishda samarali ta'lim metodlarini kompleks va tizimli qo'llash ta'lim sifatini oshirish, raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash hamda zamonaviy jamiyat talablariga mos bilimli avlodni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi.

ADABIYOTLAR

1. Ergashev H.O. O'zbek sinflarida rus tilini o'qitish usullari // Modern Educational System and Innovative Teaching Solutions. - 2024. - B. 760-763.
2. Oxunjanova M.N. Rus tilini o'qitish metodikasi // Journal of New Century Innovations. - 2022. - B. 67-70.
3. Djumayeva N.I. Oliy ta'limda rus tilini o'qitishda interfaol metodlar integratsiyasi samaradorligi. – Toshkent, 2023. - B. 770–773.
4. Nazirova Z.R. Talabalarga ta'lim berish kompetensiyasini shakllantirishda interaktiv metodlardan foydalanish texnologiyasini takomillashtirish (rus tilini o'qitish misolida) // Journal of International Scientific Research. - 2025. - B. 120–125.
5. Abdullajonova Sh.A. Rus tilini o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati // International Conference on Academic Integrity and Lifelong Learning. - 2023. - B. 61-63.
6. Ibragimov F.B. Rus tilini o'qitish metodikalaridan foydalanish // Mug'allim ham uzluksiz bilimlendiriv. - 2023. - B. 24-25.